

UDK — 347.65/66.(37/38)

др Сима Аврамовић,
доцент Правног факултета у Београду

РАЗЛИКЕ У САДРЖИНИ И ПРАВНОЈ ПРИРОДИ РИМСКОГ ТЕСТАМЕНТА И ТЗВ. ЛЕГАТСКОГ ТЕСТАМЕНТА СТАРОГ ГРЧКОГ ПРАВА

Поред тзв. тестаментарне адопције као широко заступљене форме располагања у грчком праву и посебно у Атини(1), у Грчкој се среће још један облик располагања за случај смрти — „*diatheke* без *eispoiesis*“, располагање без адопције или тзв. легатски тестамент, за који би се на први поглед могло рећи да још више сличи римском тестаменту.

Клица из које се развио — поклон за случај смрти, како је установио још *Bruck*, познат је у рудиментарном облику већ у хомерском периоду (нпр. Телемахов поклон Пиреју)(2). Гортинско право увелико користи поклон *mortis causa* у развијенијем облику (поклон мужа жени за случај смрти, поклон сина мајци и сл.) и нормира га у већем броју одредаба Законика, лимитирајући већ и његову вредност(3). Може се наћи и у спартанском(4) и у атинском праву(5), а бројни епиграфски извори из других грчких градова-држава сведоче о ширењу домета овог института и о његовим трансформацијама (натписи из Петелије, Кримисе, Тегее помињу поклон за случај смрти члановима породице, са Коркире и Миконоса очитују либерализацију његовог режима, како у погледу круга субјеката у чију се корист располаже, тако и погледу предмета и вредности поклона, итд.)(6). Насупрот Грчкој, у Риму је *donatio mortis*

(1) О садржини и правној природи тзв. тестаментарне адопције в. ближе чланак у претходном броју „Анала Правног факултета у Београду“.

(2) Од XVII 74—83: у питању су поклони које је Телемах, тражећи по Грчкој оца, добио од Менелая и Хелене (сребрни крчаг и хаљина за невесту), а које је при повратку кући оставио код Пиреја. Овај му их нуди пре сукоба са просцима његове мајке, а Телемах их поклања Пиреју у случају да буде убијен у борби. Упор. и поклон Зевсовог жезла у II. II 106—107 или Ахиловог оружја, II XVII 194—197.

(3) Гортински законик III 17—31; X 14—20.

(4) Аристотел, *Политика* 1270 а, Београд 1960 (превод Љ. Препанца).

(5) Нпр. Ликонов поклон Калипу — *Demosthenes*, (52) *C. Calippos* 20—23, Калинасов поклон Алкибијаду код Паутарха, *Алкибијад* 8, итд.

(6) *Dareste, R. — Haussoullier, B., — Reinach, T. Recueil des inscriptions juridiques grecques, Paris 1891—1904*, III 59; II 60; II 64; I 50, итд. Детаљнију анализу ових и других епиграфских извора о овом институту в. Аврамовић, С., *Еволуција слободе тестирања у античком грчком праву*, Београд 1981, 260.

causa плод релативно касног правног развоја — јавио се у класичном праву, а има мишљења да су извесни његови облици уведени тек код Јустинијана, када је добио презицно дефинисану садржину, строгу форму и јасне особине(7). Грчки поклон за случај смрти у поменутих изворима наравно није у свим случајевима имао све особине које су класични римски правници захтевали за *donatio mortis causa*, па отуд и његово такво квалификовање може бити оспоравано. Несумњиво је, међутим, да се он још мање може упоређивати са римским тестаментом, бар у погледу садржине акта и његове правне природе, јер је то билатерални правни акт који производи искључиво имовинске и никакве шире (породичноправне, религијске, итд.) последице, те му је и основна функција дијаметрално супротна од оне коју је вршио римски тестамент, као једнострани правни акт којим се именује *heres*, универзални сукцесор. Његово постојање, дакле, не значи и постојање установе тестаментa у Грчкој.

Међутим, из ембриона поклона за случај смрти проистекао је специфичан облик располагања *mortis causa*, готово сасвим ослобођен ограничења у погледу круга бенефицијара и вредности предмета којим се располаже, и то као једнострани правни акт *de cuius*-а. У старијој литератури је овај облик располагања, као супротан тзв. тестаментарној адопцији, назван „*diatheke* без *eispoiesis*“ — „тестамент без усвојења“ (*Schulin, Beauchet*, итд.)(8). Потом се у немачкој правној историографији (*Bruck, Maschke*) почетком века развија теорија о „легатском тестаменту“ (*Legatentestament, Vermächtnis Testament*) која је, и поред извесног броја критичара (*Lipsius, Bonfante*) опстала, тако да данас чак преовлађује становиште да је у атинском праву била заступљена таква врста тестаментa, упоредо са адоптивним(9).

Термин којим се у изворима обележавао овај облик располагања најчешће је исти као и у случају поклона — глагол „*didomi*“ — „дајем“, што је добар путоказ не само за одређивање његовог порекла (из поклона *mortis causa*, како је уочио *Bruck*), него и правне природе. Чињеница да се понекад у изворима за овај акт употреби и назив „*diatheke*“ као и за тзв. адоптивни тестамент, није само по себи аргумент који би указивао да се ради о тестаменту: напротив, овај термин у том периоду нема техничко значење тестаментa како се често сим-

(7) Di Paola S., *Donatio mortis causa*, Catania 1950. Дејство овог поклона наступа само уколико обдарени преживи дародавца, а најчешће се предузима с обзиром на неку смртну опасност (*imminente periculo*). Он је ипак одмах произвођао последице и преносно својину на поколопримца (коју је дародавац могао тражити натраг кондикцијом) ипак је даван под суспензивним условом везаним за час смрти поклонодавца.

(8) Schulin F., *Das griechische Testament verglichen mit dem römischen*, Basel 1881 15; Beauchet, L., *Histoire du droit privé de la république athénienne*, Paris 1897, III 695. Међутим, већ Боше признаје да се између ове две врсте тестаментa у изворима није правила термилолошка разлика — оба се често називају само „*diatheke*“. Шулин је, пак, сматрао да је тај термин био резервисан само за тестаментарну адопцију, а да термини „*didomi*“ и „*dounai*“ карактерише овог другог.

(9) Тако в. нпр. *Kleine Pauly Lexikon der Antike*, München 1975, V 620.

плификује, него га је вероватно добио тек касније(10). Зато је, сматрамо, нужно приступити анализи садржинске стране тих аката, која треба да покаже да ли је овај облик располагања био усмерен, као и поклон за случај смрти, искључиво на преношење имовинске и никакве друге власти или користи: речју, да ли у сачуваним грчким изворима има и случајева где би у овом акту била садржана и универзална сукцесија.

Наиме, извори на које се најпре позива када се доказује постојање установе тестаментa уопште одн. овог специфичног облика располагања за случај смрти у Грчкој схваћеног као тестамент су тзв. тестаменти философа Платона, Аристотела, Теофраста, Стратона, Ликона и Епикура, који се наводе код Диогена Лаертија(11). Чак и ако оставимо по страни приговоре о поузданости овог извора за правну историју и околност да Лаертије живи и пише у III веку н.е. по назорима класичног римског права, чини се да проблем садржине и правне природе располагања *mortis causa* која се ту срећу сâм извор не решава тако очигледно, како се у литератури често приказује. Тако већ Платонов „тестамент“ оставља отвореним неколико важних питања, а посебно да ли је философ усвојио сина свог брата Адејманта (што неки писци претпостављају, мада се из извора то не види)(12), те да ли он наслеђује Платона у својству адоптивног сина: у том случају могло би се радити само о тзв. тестаментарној адопцији, чија је правна природа различита од римског тестаментa. Пре би се, међутим, могло закључити читајући извор да Платон имање у Ифистијади њему

(10) Јер глагол „*diathesthai*“ од кога деривира „*diathēke*“ има само значење „поредати (имовину)“, „располагати“, а при том нема знакова да имплицира и одређену правну природу или садржину акта, в. нпр. Liddel, H. G. — Scott, R. A., *A Greek—English Lexicon*, Oxford 1869, 365, где се основно значење термина преводи као „*arrangement*“ or „*disposition*“. Околност да је код грчких писаца у време принциата и домината овај термин, под утицајем доминантног римског права, стекао значење тестаментa (нпр. код Плутарха, Диогена Лаертија) не доказује, међутим, да је тај смисао имао и пре, у класичном грчком праву неколико векова раније. Напротив, ни подаци о Солоновом законодавству, ни употреба тог термина код атичких оратора IV века пре н.е., као ни правна епиграфика тог времена не показују да је он имао такво специфично значење, које би означавало акт у коме се именује универзални сукцесор. Детаљнију аргументацију овог става в. код Аврамовић, С., *op. cit.*, 317.

(11) Диоген Лаертије, *Животи и мишљења истакнутих философа*, Београд, 1973 (превод А. Вилхар). Два рада од пре стотинак година их детаљно обрађују: Bruns, G., *Die Testamente der griechischen Philosophen*, ZSt 1880/I и Dareste, R., *Les testaments des philosophes grecs*, AEG 1882/I, док у новије време није било посебних радова о „тестаментима философа“.

(12) Тако нпр. Kraus, F., *Die Formeln des griechischen Testamente*, Borna—Leipzig 1915, 24. У извору, Диоген Лаертије, III 41—43, стоји:

„Ово је оставио Платон и овако одлучио. Имање у Ифистијади, које се са северне стране граничи друмом који води из Кефисијског храма... (слиди ближе лоцирање земљишта, прим. С. А.), нека остане својина дечака Адејманта да њиме располаже. Имање у Биресиди, што сам га купио од Калимаха, које се са севера граничи имањем Вуримедонта... (ближе лоцирање, прим. С. А.)... Три мине сребра. Сребрна посуда тешка 165 драхми, чаша тешка 45 драхми, један златан прстен и минбуше заједно тежине 4 драхми и 3 оболa. Еуклид каменорезац, дугује ми 3 мине. Артемиду пуштам на слободу. Остављам 4 кућна роба — Тихона, Бикта, Аполонида и Дионизија. Намештај... како је у списку, дупликат има Деметрије. Никоме ништа не дугујем. Моји извршиоци су Леостен, Спеусип, Деметрије, Хегија, Вуримедон, Калимах и Тразип.“

оставља у облику сингуларног располагања без услова(13), а да одредбе које после тога следе представљају само обичан инвентар имовине (не види се да тим предметима располаже у било чију корист), како би избегао могуће злоупотребе у односу на његове законске наследнике — браћу Глаукона и Адејманта старијег; њих у „тестаменту“ вероватно и не помиње баш зато што наслеђују *ex lege*. Потребно је било поменути једино Адејманта млађег, јер он наслеђује само одређени део имовине без икаквих оптерећења.

Слично је и Аристотелово располагање, где известен број аутора такође сматра да се ради о адопцији Никанора, будућег мужа његове ћерке(14), коме на почетку „тестаментa“ философ одређује старатеље. Потом следе одредбе о ослобођењу робова, забрани да се неки од њих продају, условима његовог сахрањивања, итд. Нигде се, међутим, не види кога именује за свог универзалног сукцесора: вреди запазити да у акту уопште не помиње ни свог сина Никомаха. Стога се чини вероватним да тај акт последње воље представља само сингуларна имовинска располагања и друге наредбе, који нису неспојиви са постојањем законског наследника, који и наслеђује свог оца.

Најобимнија изјава последње воље коју је забележио Лаертије припада атинском философу и правнику Теофрасту око 285. г. пре н.е.(15). Ту подвлачимо чињеницу да његови рођаци Мелант и Панкреон нису универзални сукцесори (како би се из превода могло учинити) из више разлога: то се располагање односи само на имање „код куће“, у Ересу (а не целокупну активу и пасиву), на шта уосталом скреће пажњу и преводилац овог извора на наш језик; сем тога на овом месту није употребљена реч „клер“, већ термин који очито говори да се ради само о једном делу имовине. Уз то, у даљем тексту се среће и друго сингуларно располагање у корист исте двојице рођака у новцу (свакоме по један талент), а ту су и сингуларна

(13) Сам текст, наиме, не указује да је Платоново друго имање у Еиресиди, три мине сребра, посуде итд. такође припао Адејманту — он их једноставно само набраја. Ово утолико пре јер предмет располагања није дефинисан речју клер (*klēros*), који означава целокупну имовину, већ са „*hōrion*“ који имплицира само сеоско имање; тешко је прихватљива и претпоставка (*Briuns, Dareste*) да Адејмант наслеђује оба имања, но прво као неотуђиво, а друго као отуђиво. За такво тумачење извор не даје ослонца — напротив, глагол „*dynamai*“ пре указује на потпуну власт Адејманта (само) на првом имању у Ифистијани којим може слободно располагати (како је превео Вилхар).

(14) Schulin, F., op. cit., 28; Lipsius, H., *Das Attische Recht und Rechtsverfahren mit Benutzung des attischen Process*, Leipzig 1905—1915, II 564 фн. 63. Како се та адопција доиста помиње у Амонијевом опису Аристотеловог живота и оваде би се, у том случају, могло само евентуално говорити о тзв. тестаментарној адопцији, а не и о тестаменту. Но, из текста изјаве последње воље философа код Диогена Лаертија, V 12—16 то се не може видети.

(15) Диоген Лаертије, V 51—57: „Све ће бити добро. Али у случају да се што догоди одлучујем ово. Целокупно своје имање код куће (мисли на своје имање у Ересу, прим. преводиоца А. Вилхара) остављам Меланту и Панкреону, Леонтовим синовима. Из износа којим треба да располаже Хипарх, желим да се исплате трошкови за следеће. Прво, треба да се употреби за довршење Музеја са статуама богова... Имање које имам у Стагири остављам и поклањам Калину. Своју целокупну библиотеку (поклањам) Нелеју. Врт и металниште и зграда које се налазе око врта све заједно поклањам оним мојим пријатељима које ћу накнадно споменути... но, поклањам под условом да нико не отуђи имање или га узме за лично коришћење, него да га чувају као светлиште, као заједничку имовину...“. Додајмо да је цела реченица на почетку слободно преведена, док би дослован превод гласио: „Све што се налази у мојој кући (у Ересу) дајем Меланту и Панкреону...“, упор. превода на француски, *Dareste, R.*, op. cit., 8. Уосталом, сличну формулацију код наредног, Стратоновог располагања, наш преводилац преводи исправније: „Све што има у кући остављам...“.

располагања у корист других лица. Најзад, пажњу нам је привукла и околност да у уводу свог дела *Карактери* Теофраст у разговору са пријатељем помиње постојање својих синова, те је писац предговора превода тог дела на наш језик збуњен, јер би се „могло закључити да је Теофраст имао мушких потомака, а из његове се опорукe види да уопће није потомства оставио јер га нигде не спомиње“ (16). То, дакако, није чудно баш зато што се ни овде не ради о тестаменту, већ о више сингуларних имовинских располагања за случај смрти компатибилних са законским наслеђивањем.

Стратоново располагање (око 270. године пре н.е.) је веома слично Теофрастовом, како у погледу формулација, тако и у погледу садржине акта последње воље свог учитеља, док је изјава последње воље философа Ликона око 266. г. нешто карактеристичнија.

„Све што је у кући поклањам (*didomi* — прим. С. А.) својој браћи Астијанакту и Ликону. Мислим да ће моћи бити исплаћено од овога и враћено све што сам у Атини било од кога примио или узајмљивањем или куповином, као и трошкови око моје сахране и сви остали трошкови, према обичају. А све што поседујем у граду и на Егини дајем Ликону млађем, зато што носи исто име као и ја и зато што је дуго времена живео са мном на моје потпуно задовољство, као да ми је био рођени син...“ (17).

За разлику од располагања других философа где је то остало спорно, овде изгледа сигурно да је Ликон млађи био адоптивни син философа (и то усвојени *inter vivos*), те га је и наслеђивао као и рођени син, као законски универзални сукцесор. Философ га овде помиње у контексту посебних налога које му ставља на терет актом последње воље који следе у даљем тексту (да му постави кип, да од његових маслина остави млађићима уља за мазање у знак сећања, где да га сахрани, итд.), не мењајући при том правни основ наслеђивања, већ напротив само потврђујући адопцију *inter vivos*.

Најзад, Епикурово располагање око 270. године пре н.е. обично се узима као крунски доказ постојања тестаментa, а *mutatis mutandis* и код претходних изјава последњих воља других философа. „На основу овога, ја све своје предајем Аминомаху, сину Филократову из Бате, и Тимократу, сину Деметријеву из Потама...“ (18). Да је у питању универзална сукцесија и да Епикур овде именује своје наследнике посебно указује формулација „све своје“, подвлаче *Bruns* и *Dareste* (19). У претходним располагањима се доиста обично сретала формулација „све што има у кући“ и сл. што је могло указивати на сукцесију само одређеног дела имовине. Сем тога, и Цицерон је прогласио Епикурово располагање за *institutio heredis*: „Sancit, ut Amynomachus et Timocrates, heredes sui, dent...“ (*De finibus*

(16) Теофраст, *Карактери*, Сарајево 1975, 7 (превод и предговор П: Пејчиновић).

(17) Диоген Лаертије, V 69—74.

(18) Диоген Лаертије, X 16—22.

(19) *Bruns*, G., *op. cit.*, 48; *Dareste*, R., *op. cit.*, 20.

II 31, 101). Али, читамо даље: „... према документу о поклону који се налази у Метроу, под условом да врт и све што уз њега припада ставе на располагање Хермарху, Агемортову сину из Митилене и његовим друговима у философији...“ Иза тога следе одредбе које су се сретале и код других философа: о сахрањивању, религијским обавезама у односу на оставиоца и његове рођаке, чувању перипатетичке школе, ослобађању робова, поклањању књига, итд. Сам извор, дакле, недвосмислено упућује на правну природу акта: само посматрање текста кроз наочари римског права може водити ка закључку да је овај акт тестамент или какав други облик именовања универзалног сукцесора. Јасно је да се ради о типичном располагању путем поклона за случај смрти, какав је од раније био уобичајен у атинском праву: *Bruck* је то експлицирао, *Lipsius* кроз компромисну формулацију прихватио, а и *Kraus* тешка срца, као заговорник теорије о постојању тестаментa, прихватио (мада у свим других случајевима говори о „тестаментима философа“)(20). У питању није, дакле, унилатерални акт у коме оставилац именује наследника, већ (очигледно) билатерални; уговор — поклон закључен за живота оставиоца.

На основу изложеног је могуће тврдити да се у свих шест случајева располагања поменутих философа не ради о њиховим тестаментима у ужем смислу речи (осим у лаичком), већ су то у основи сингуларна располагања у корист појединих лица; уз њих је често сачињаван и инвентар имовине да би се избегле могуће злоупотребе на штету законских наследника, који упоредо конкуришу на наслеђивање као универзални сукцесори (па их оставилац најчешће и не помиње у изјави последње воље). Ниједан од наведених случајева не садржи именовање наследника, нигде нема помена *institutio heredis* у овим изворима ни преношења свих права и обавеза на наследника. Они често, додуше, садрже, поред располагања појединим деловима имовине и различите налоге и упутства моралне и религијске природе, што, међутим, није од великог значаја за одређивање правне природе акта (мада „лично“ на тестамент).

Но, још неки извори олакшавају сагледавање садржине и правне природе овог института. Тако се у Лисијином говору о Аристофанесовом имању спомиње располагање Конона, атинског војсковође, који се настанио на Кипру и умро око 390. г. пре н. е. остављајући сина Тимотеја као угледног грађанина у Атини. Он је пред смрт „посветио на дар Атени и Аполону у Делфима 5.000 статера; свом братанцу, који се о њему бринуо и старао се о свему на Кипру, дао је око 10.000 драхми, а брату 3 таланта; остатак од 17 таланата оставио је сину...“(21). Већ терминологија овде јасно упућује на различите основе наслеђивања: располагање у религијске сврхе и у корист бра-

(20) Bruck, E. F., *Die Schenkung auf den Todesfall im griechischen und römischen Recht*, Breslau 1909, 131; Lipsius, H., *op. cit.*, 564 fn. 63; Kraus, F., *op. cit.*, 24.

(21) Lysias, *Cambridge—London 1976* (са преводом на енглески G. P. Goold), XIX 39—40.

танца и брата означено је са „*edōken*“ — „дао је“, док је сину „оставио“, „дрепустио“ („*kateleipe*“) део којим није сингуларно располагао, и то као законском наследнику. Очита је жеља де *сuiusa* да само изврши извесне имовинске корекције у наслеђивању, а не и да именује другог универзалног сукцесора поред свог сина (који, у ствари, није ни морао бити поменут у овом акту — то је можда само Лисијино додатно објашњење).

Исто тако је и отац говорника Демостена у изјави последње воље располагао деловима своје имовине (нпр. Терипиду дао право на убирање интереса од 70 мина) и издао друга наређења (одредио старатеље, мужа својој удовици, мираз ћерки)(22) премда је његов малолетни син Демостен био, као наследник, једини универзални сукцесор (што уосталом јасно показује спор који ће говорник водити против Афобоса одн. старатеља). Из извора се не види да ли га је отац уопште споменуо у изјави последње воље, а која је очито пуноважна.

Најзад и располагање атинског банкара Пасиона се често назива тестаментом(23): он је имао два сина, за које сазнајемо из других извора (пунолетног Аполодора и малолетног Пасиклеса)(24), али се у изјави његове последње воље они не помињу, већ Пасион располаже само у корист пријатеља Формиона (који треба да се ожени Архипом, банкаревом удовицом) и у корист своје жене Архипе (којој „даје“ — „*didomi*“ робиње, накит и све остало у кући). Универзални сукцесори, наследници су, дакако, његови синови.

Додајмо, коначно, да сличну слику пружају и нека располагања сачувана у правној епиграфици (натпис из Додоне у Епиру из IV века пре н. е., са острва Коса, полиса Егостене из III века пре н. е. и истовремени натпис са острва Калауреа, где се у појединим случајевима као оставиоци јављају чак жене)(25). Пошто се на њима овде није могуће ближе задржавати, од значаја је подвући да се ни ту, ни у једном случају не ради о именовању наследника одн. о универзалној сукцесији.

Дакле, и поред извесне формалне сличности са римским тестаментом (посебно у одредбама којима се заветује део имовине божанствима, храмовима, удружењима, ослобађају робови, одређује старатељ, дају упутства у вези са сахрањивањем и култом), садржинска разлика је дубока: ниједан од често цитираних грчких извора не садржи, како смо видели, и именовање „*heresa*“ — универзалног сукцесора свих права и обавеза. Без тога о тестаменту, барем у римском значењу, тешко да може бити речи. Чињеница да оставилац у неким случаје-

(22) Demosthenes, (27) C. Aphobos I, 4—6.

(23) Demosthenes, (45) C. Stephanos I, 28.

(24) В. нарочито Demosthenes, (52) C. Calippos 20—23.

(25) Darest, R. — Haussoullier, B. — Reinach, T., *op. cit.*, II 61; II 94, 111; II 142; II 114. Могуће је тврдити да већ и сама околност да у неколико случајева жене располажу *mortis causa*, води ка закључку да је у питању сингуларно располагање (миразним добрима и сл.), а не универзална сукцесија путем тестаментa. То, уосталом, потврђује и сама садржина располагања — ту се углавном „посећује“ односно „заветује“ („*anethēke*“) део имовине (башта, извесна сума новца, итд.) у религијске сврхе (обично Посејадону) или у корист појединих чланова породице.

вима овим актом исцрпљује целокупну или готово целокупну активу, од значаја је само за оцењивање степена и ширине слободе располагања *mortis causa* у Грчкој, али не и за квалификовање тог акта тестаментом. Осим тога, бар што се Атине тиче, нема података да је било када укинута стара забрана која се приписивала Солону, да својом вољом наследника може одредити само отац без синова (и то кроз адопцију). Да се именовање универзалног сукцесора могло вршити кроз овај нови облик располагања, да је он уносио тако револуционарну промену у виду установе тестаментa у правни систем IV и III века пре н. е. када је узео маха, треба веровати да би неки од бројних извора из тог периода (оратори, философи) забележио такво драстично одступање од традиционалног принципа. Све околности упућују на закључак да је стара забрана и даље била на снази, а да се при том ширила само слобода сингуларног имовинског располагања за случај смрти (што је уосталом и било битно за то време интензивног робног промета и све слабије породичне кохезије), чији је обим изгледа био чак шири него у Риму, премда се аутономија воље није остваривала кроз тестамент.

С друге стране, при одређивању правне природе овог грчког облика располагања *mortis causa*, посебно се ваља клонити и његовог изједначавања са римским легатом. Сингуларна располагања садржана у овим актима имала су пуну правну важност, независно од чињенице што у њима није био именован наследник. У римском праву су у том случају легати сматрани за ненаписане (*pro non scriptis*) и нису производили правне последице: у старом Риму су чак морали бити саставни део тестаментa и одређивани после *institutio heredis*, а и касније ће веза са тестаментом остати нераскидива, а располагање несамоствално, зависно од чињенице да ли ће накнадно бити потврђено у тестаменту или не (*codicili testamento confirmati*)(26). Ниједан од анализираних случајева појединачног имовинског располагања грчког права није имао ни приближно сличне особине: свака од тих изјава воље је представљала самосталан (самодовољан) акт који је производио правна дејства. Та је установа грчког права, дакле, правни институт *sui generis*, где се додуше врше сингуларна имовинска располагања једностраном изјавом воље (која води порекло од билатералног акта, поклона за случај смрти), али који је потпуно самосталан и независан, компатибилан са законским наслеђивањем и који може садржавати и наредбе неимовинског карактера.

(26) Gaius, II 70.

Dr. Sima Avramović,
Assistant professor of the Faculty of Law in Belgrade

DIFFERENCES OF SUBSTANCE AND LEGAL NATURE OF THE ROMAN TESTAMENT AND THE SO-CALLED LEGACY BY TESTAMENT OF THE OLD GREEK LAW

Summary

The central position in this work is taken by the analysis of the so-called testaments of Greek philosophers Plato, Aristotle, Teofrast, Straton, Likon and Epicurus (which are noted down by Diogenes Laerty), which are most frequently quoted as a main argument supporting the existence in the Greek law of the institute of testament. The author shows that in all those cases this not the universal succession and nominating of heirs (in termsof the Roman *heres*); in most cases the *de cuius* even does not mention his sons in the statement of his last will, which evidently inherited him *ex lege*, which applies to other legal heirs too, together with the singular successors from the act of disposing of property. The attitude of compatibility between such statement of last will and the legal succession is confirmed also by the analysis of the speech of Lycius and Demosthenes (so-called testaments of Konon, Demosthenes' father, the banker Passion), while entirely singular property character of disposal in case of these acts *mortis causa* is confirmed also by legal epigraphics (inscriptions from Dodona, Kos, Egosthenes, Kalaurea).

The author concludes that this is a Greek legal institutes of a *sui generis* character. It contains, namely, only the singular property disposals which are compatibel with the legal (statutory) inheriting, and never also the very nominating of universal successors of all rights and duties or of their part — so that this could not be a testament in Roman terms. On the other hand, in contrast to the Roman legacy, this is an entirely independent legal act, which may also contain some orders of non-property character.

Dr Sima Avramović,
professeur agrégé à la Faculté de droit à Belgrade

LES DIFFERENCES DE CONTENU ET DE NATURE JURIDIQUE ENTRE LE TESTAMENT ROMAIN ET LE PSEUDO TESTAMENT LEGATAIRE (LEGACY BY TESTAMENT) EN ANCIEN DROIT GREC

Résumé

Les analyses des pseudo-testaments faites par des philosophes grecs Platon, Aristote, Teophraste, Straton, Licon et Epicure (reproduites chez Diogène Laerce), occupent la place centrale dans l'article, étant donné que ces analyses le plus souvent servent d'argument principal en faveur de l'existence de l'institut de testament en droit grec. L'auteur démontre qu'il ne s'agissait en aucun cas de la désignation de l'héritier universel (dans le sens du *heres romain*), et que dans la majorité des cas *de cuius*, dans la déclaration de sa dernière volonté, ne mentionne pas ses fils ou autres héritiers légitimes qui étaient apparemment des héritiers *ex lege*, conjointement aux successeurs irréguliers désignés dans l'acte de disposition. La thèse sur la compatibilité d'une telle déclaration de dernière volonté avec

l'héritage légitime est confirmée par l'analyse des plaidoiries de Licya et Demosthènes (sur les pseudo-testaments de Conon, du père de Demosthènes, du banquier Pasion), tandis que le caractère exclusivement irrégulier et patrimonial de la disposition chez de tels actes *mortis causa* peut être démontrer aussi par l'épigraphie juridique (les inscriptions de Dodone, de Kos, d'Egostène, de Kalaoure).

L'auteur conclut que nous sommes ici en présence d'un institut juridique grec *sui generis*: il consiste uniquement en la disposition patrimoniale irrégulière, compatible avec l'héritage légitime, et ne contient jamais d'acte de désignation de l'héritier universel des droits et des obligations, en tout ou partie. Aussi ne peut-il être ici question du testament au sens romain.